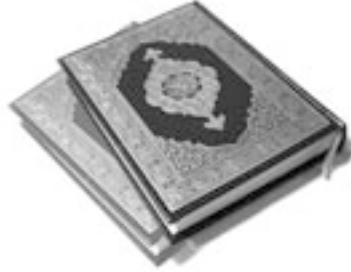

بایسته های قرآنی

عزت الله مولایی نیا*

مهدی ناصری**

چکیده

پژوهش و تحقیق به عنوان یکی از شاخص های اصلی پیشرفت و فناوری در هر کشور قلمداد می گردد. در همین راستا پایان نامه نویسی نیز آخرین مرحله از دوره های آموزشی و نخستین گام تحقیق و پژوهش در مراکز آموزشی و پژوهشی در حوزه های علمیه و دانشگاه های کشور به شمار می رود. هر پایان نامه ای که نگارش و نحوه انجام آن مبتنی بر نظام پژوهشی و تحقیقی کارآمدی نباشد، نمی تواند به نتایج قابل قبولی دست پیدا کند. نوشتار حاضر در همین راستا به ارزیابی کمی و کیفی هفت هزار پایان نامه در حوزه علوم قرآنی در ایران از سال ۱۳۳۲ تا پایان ۱۳۹۰ ش پرداخته است. حدود یازده هزار مسأله پژوهشی علوم قرآنی را با عنوان بایسته های قرآنی با توجه به نیاز نظام مقدس جمهوری اسلامی در چشم انداز برنامه چهارم توسعه، مطرح کرده و از همه پژوهشگران جامعه قرآنی به ویژه طلاب و دانشجویانی که در پی موضوعات کاربردی جهت نگارش پایان نامه خود هستند، دعوت می نماید تا با بکارگیری همه کشش ها و کوشش های خود، با پژوهش و تحقیق در این سامانه پیشنهادی، آرمان های نظام مقدس

* دکترا و استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه قم.

** دکترا و استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه قم.

جمهوری اسلامی را تحقق بخشیده و از تکرار و اتلاف وقت و هزرفتن سرمایه‌های مادی و معنوی و انسانی کشور جلوگیری کرده و ارزش‌های انقلاب را پاس بدارند. کلید واژه‌ها: بایسته‌های قرآنی، پایان‌نامه نویسی، پژوهش، وزارت علوم و تحقیقات و فناوری، چالش‌ها و راه‌کارها، جامعه قرآنی.

مقدمه

نوشتار پیش رو بر آن است تا جریان پایان‌نامه نویسی را به عنوان یک نمونه کوچک در جامعه دانشگاهی و حوزوی و سایر مراکز قرآنی آسیب‌شناسی کرده و با عنایت به عوامل، پی‌آمدها و آسیب‌های شناسایی شده، جهت بهبود وضعیت، راه‌کارهای کارآمد و کاربردی پیشنهاد نموده و آن را فراروی همه عرصه‌های تحقیقاتی کشور قرار دهد.

تحقیق و پژوهش آینه تمام‌نمای پیشرفت و توسعه در هر کشور است. کرلینجر تحقیق را این چنین تعریف می‌کند: بررسی منظم، کنترل شده، تجربی و انتقادی قضایای فرضی درباره روابط احتمالی بین پدیده‌های طبیعی.^۱

وزارت علوم و فناوری در هر کشور بالاترین نهاد تصمیم‌گیرنده در مورد تحقیقات و پژوهش و نیز ورودی‌ها و خروجی‌های نیروهای علمی کشور در حوزه داخل و خارج، و در پذیرش دانشجو و اعزام دانشجو به خارج و تبادل اطلاعات در زمینه‌های گوناگون با سایر مراکز علمی دنیا به شمار می‌آید. و در این رهگذر می‌تواند، با اعمال تمهیدات اصولی جامعه قرآنی، دانشگاه‌ها را به رویکردهای راهبردی کارآمد هدایت نموده و با استفاده از فرصت‌ها از وقوع هرگونه آسیب علمی و هزرفتن نیروها و امکانات پیشگیری نماید. برای نمونه به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد:

۱. نیازسنجی در سطح کشور در درازمدت و کوتاه‌مدت و برنامه‌ریزی دقیق علمی فراگیر با در نظر گرفتن همه جوانب، به گونه‌ای که با توجه به چشم‌انداز برنامه‌های درازمدت نظام مقدس جمهوری اسلام، برنامه‌های خود را بر اساس نیازسنجی علمی و کاربردی دقیق، پی‌ریزی نماید، به طوری که در همه سطوح و در همه عرصه‌های کاری کشور در هر سال نیروهای متخصص مورد نیاز تربیت شود و جایگزین‌های فارغ‌التحصیلان، به موقع مشغول به تحصیل گردند.

۲. ابلاغ سریع و به موقع به دانشگاه‌ها به منظور برنامه ریزی عملی، کاربردی و تمهید مقدمات لازم از جهت بودجه، مدیریت، ظرفیت و امثال آن.

۳. نظارت دقیق بر عملکردها، خواه در حوزه‌های ستادی خود و خواه در عرصه دانشگاه‌ها و دیگر مراکز آموزشی و پژوهشی، با انتخاب نیروهای متخصص و متعهد و مدیر و عاقل و کارآمد و کارآزموده در همه موارد و آنگاه نظارت دقیق منطقی و عالمانه و دور اندیشانه و بدون جهت گیری حزبی، سیاسی، و غیره و برخورد قاطع و انعطاف ناپذیر با متخلفان از قوانین در هر سطح و هرگونه تخلف و نگاه یکسان بر همه مدیران از هر طیفی که باشند. کنترل و نظارت را می توان فرایند بازبینی فعالیت‌ها برای کسب اطمینان از انجام فعالیت‌ها بر طبق برنامه دانست، این فرایند شامل اصلاح کردن هر کاستی چشمگیر و انحرافی نیز می شود.^۲ شاید مهم ترین مساله‌ای که وجود کنترل و نظارت را ضروری می سازد آن باشد که پیش بینی‌ها و برنامه‌های عملیاتی همواره توأم با درصدی از خطاست. که برای رفع این خطاها و اصلاح عملیات، کنترل تنها راه چاره است.^۳

کارنامه وزارت علوم آسیب شناسی و راه کارها

با آن که مسئولیت مستقیم تحصیلات عالی کشور با وزارت علوم است، و همه نوع تصمیم گیری در سطح برنامه‌های کلان حتی تأسیس و یا انحلال دانشگاه‌ها و رشته‌ها و... بر عهده آن است، و با همه تلاش‌های خوبی که در روند آن انجام داده است، در عین حال، وزارت علوم تاکنون کارنامه موفق و تحسین برانگیزی که در شأن جمهوری اسلامی باشد ارائه نکرده است. در این باره از جمله مشکلاتی که وزارت علوم گرفتار آن است به موارد ذیل اشاره می کنیم:

۱. در مرحله نیازسنجی کلان کشور هرگز موفق نبوده است، بسیاری از رشته‌های مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و تعداد ورودی و خروجی فارغ التحصیلان آنها هیچ تناسبی با نیازهای واقعی کشور ندارد، خواه از نظر نیاز به رشته‌های مورد نظر در چشم انداز بیست ساله، خواه از نظر جنسیت و خواه از نظر تخصصی و مهارت که به یک تجدید نظر جدی نیاز مبرم دارد.

۲. در مرحله برنامه ریزی نیز وضع بهتر از آن نمی باشد، چرا که بر اساس نیازسنجی انجام نمی گیرد، و از همین روی در تقسیم مشاغل در عرصه‌های مختلف شغلی نوعاً

همسوئی میان نیازها و رشته‌ها رعایت نمی‌شود و به همین دلیل کارآیی مطلوبی در این باره مشاهده نمی‌گردد.

۳. در مسأله نظارت، کار مشکل‌تر از آن دو مرحله پیشین است، چرا که در مرحله کنکور، یعنی: ورودی‌های تحصیلی تقریباً هر سال در اجرای سالم کنکور در مراحل مختلف آن بامشکل فراوانی روبرو هستیم. از آن جایی که هر سازمان جهت تحقق اهدافی موجودیت می‌یابد و رفتار افراد در آن، تابع موازین و مقرراتی است اعمال کنترل و نظارت ضروری است. به ویژه در سازمان‌های آموزشی که اهداف متعددی در آن دنبال می‌شود و پیچیدگی در آموزش و تدریس در آن بیش از هر سازمان دیگری به چشم می‌خورد. البته کنترل، غالباً معنای ضمنی نامطلوبی دارد که به نظر می‌رسد آزادی پژوهشگر را تحدید می‌کند و بیشتر محققان و پژوهش‌گران از این که بر آنان نظارت کنند چندان دل خوشی ندارند و همواره به صورت تدافعی به نظارت عکس‌العمل نشان می‌دهند.

۴. با همه رشد کمی و کیفی در پایان نامه نویسی پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و افتخاراتی که در زمینه حوزه قرآن آفریده‌ایم و رشد بسیار بالا و بالنده‌ای که شاهد آن بوده‌ایم، اگر در تدوین رساله‌ها نظارت دقیقی اعمال نشود، امکان دارد با سوء استفاده افراد سودجو، از رونویسی گرفته، تا سرقت علمی و تدوین موضوعات تکراری و گاهی کم‌فایده و سفارش تدوین پایان نامه و... آسیب جبران‌ناپذیری بر پیکره علمی کشور وارد شود که در نتیجه از کاروان علم، پیشرفت و خلاقیت علمی عقب‌مانیم و همچنین از نظر تهذیب و تعهدآوری هم بالاتر از تخصصی علمی نیستیم؛ که یک نگاه اخلاقی اجتماعی بر فضای دانشگاه‌ها و نحوه عفاف عمومی به معنای قرآنی آن که دولت و وزارت طبق قرآن و سنت و قانون اسلامی بر رعایت و افزایش آن موظفند، آن را اثبات می‌نماید.

۵. علاوه بر نیاز سنجی و برنامه‌ریزی‌ها و نظارت بر جریان ورودی‌ها و خروجی‌های دانشگاه‌ها؛ اطلاع‌رسانی دقیق، کارآمد، قابل دسترسی و به روز و منظم از نیازهای ضروری و جدی و حیاتی پژوهش‌های کشور به ویژه قرآن پژوهان به شمار می‌رود. چرا که بدون اطلاع‌رسانی فعال، سیستماتیک، منظم و به روز، هیچ‌یک از نیاز سنجی و برنامه‌ریزی و نظارت، امکان پذیر نخواهد بود، امروز که عصر انفجار اطلاعات نام گرفته است، هرگز پذیرفتنی نیست که وزارت علوم با همه امکاناتی که در اختیار دارد، از ورودی و خروجی‌های

پژوهشگران خود و نگارش‌ها و رساله‌ها و موضوعاتی که کار شده و موضوعاتی که نیاز جدی کشور اقتضاء می‌نماید که مورد پژوهش قرار بگیرد و بار علمی آنها، اطلاع کامل و قابل اعتماد و کارآمد و به روز نداشته باشد. و ما متأسفانه باید بگوییم که از پژوهش‌های انجام شده در هیچ یک از رسانه‌های گروهی و اطلاع‌رسانی، آمار دقیق و به روز نداریم و از همین روست که موضوعات، تکراری و بی‌فایده ارائه می‌گردد.

سبب شناسی

شاید بتوان گفت که تغییرات و تحولات مدیریتی در سطح مدیران ستادی وصفی در سطح کشور و به موازات تغییر کابینه و روی کار آمدن دولت جدید در انتخابات ریاست جمهوری، یکی از عمده عوامل این ضعف مدیریتی است، چرا که نیروهای آزموده و کارآمد در هر دوره، پالایش می‌شوند. معنای این مساله این است که اداره کشور ما، بر پایه سیستم ثابتی نیست، بلکه قائم به شخص است و با تغییر او، همه‌زیر مجموعه‌ها دگرگون می‌شوند. بنابراین ضعف‌ها و کاستی‌ها در این نوع مدیریت‌ها یک امر طبیعی است، چرا که تخصص کاری، تعهد کاری، تجربه کاری، همه و همه یک جریان ثابتی را می‌طلبد که حاکمیت با قانون باشد و نه با طیف حاکم. در هر حال ناکارآمدی دستاوردهای علمی کشور به دلایلی که ذکر شد، باید حل اساسی گردد که نیاز جدی به نیاز سنجی جدید، برنامه‌ریزی حساب شده و فراگیر در همه سطوح، نظارت دقیق و مدیریت کارآمد دارد و تنها راه حل آن، یک تحول فرهنگی، اجرایی، سیاسی است که بتواند نگاه عوامل این امور را متحول نماید، تا حقایق را به عنوان مصالح ملت و کشور با در نظر گرفتن خداوند ناظر و آگاه از درون و برون ببینند نه حزبی و طیفی و سیاسی.

ضرورت اطلاع‌رسانی

با توجه به گسترش کمی تحصیلات دانشگاهی و توسعه پایان‌نامه‌نویسی هنوز هم، مراکز آموزشی و پژوهشی کشور با معضلات عدیده‌ای روبه‌رو است، چرا که برای پدید آوردندگان، این مساله ضروری است که بدانند در رشته‌های قرآنی، چه موضوعاتی مورد تحقیق و نقد و بررسی قرار گرفته است؟ و کدام موضوع تاکنون مورد تحقیق علمی قرار نگرفته است؟ نوشته‌ها و نگارش‌ها کدام سودمند بوده و کدام به نقد و بررسی مجدد نیاز

دارند و مسائل فراوان دیگر. بارها مشاهده می شود که دانشجویان تحصیلات تکمیلی به خاطر یافتن یک موضوع کارآمد ماه ها معطل می مانند و سرانجام باز موضوع دلخواه خود را به دست نمی آورند. برای حل این معضل تنها راه حل مناسب، اطلاع رسانی صحیح، به موقع و به روز و به صورت سیستماتیک و فنی است، و این امر با عنایت به رشته های فراوان دانشگاهی، تنها از عهده وزارت علوم بر می آید، چرا که اطلاعات همه ورودی ها و خروجی ها به طور اتوماتیک، تنها در اختیار آن قرار می گیرد و اگر نیازسنجی و برنامه ریزی و اجرای دقیق آن و نظارت بر حسن اجرا باشد، می تواند همه اطلاعات مربوط به تولید علم و نوشته ها و تحقیقات مراکز علمی را ترم به ترم رصد نموده و با کیفیت خوبی منتشر نماید و در سایت اینترنتی ویژه خود نیز اطلاع کامل آن را از آغاز تاسیس دانشگاه در کشور تا به امروز، گردآوری کرده و در اختیار پژوهشگران سراسر کشور قرار دهد و این امر به واقع می تواند فوائد بسیار زیادی را به ارمغان آورد از جمله:

الف: دانشجویان از تعداد پایان نامه هایی که در رشته مربوط به آنها تاکنون دفاع شده و یا در دست تدوینند و یا تصویب شده اند و یا چه مرحله ای را دارند طی می نمایند، آگاهی لازم را بدست می آورند و در هنگام جستجوی نوشته ها، چه قبل از تصویب موضوع خود و چه در بررسی پیشینه تاریخی آن، بهتر می توانند ضرورت تحقیق موضوع خود را حدس بزنند. پژوهشگران از انواع نوشتارها - که آیا کاربردی هستند و یا میدانی و یا کتابخانه ای، از نوع ترجمه هستند و یا تدوین و یا احیاء تراث و نقد، بررسی میراث کهن، نقد، بررسی و پاسخ به شبهات مطروحه پیرامون موضوع هستند و یا موضوع ابتکاری جدید، گردآوری هستند و یا نقد، بررسی اجتهادی، پدید آورنده همچون یک محقق پژوهش گر زبده و صاحب نظر کار کرده است و یا حاصل دسترنج دیگران را به نام خود ثبت کرده است - اطلاع کامل می یابند.

ب: در صورت اطلاع رسانی مزبور پژوهش گران در جریان دقیق روند تحقیقات موضوعی کشور قرار می گیرند و می فهمند مثلا در ده سال اخیر پایان نامه نویسی چه روندی را طی کرده و چه تحولی در جریان آن بوجود آمده و یا چه آسیب هایی آن را تهدید می نماید؟ و یا چه رکوردی از نظر کمی، کیفی و موضوعی و... در آن ایجاد شده است؟

ج: مسئولین امر برای برنامه ریزی دراز مدت خود با درک موقعیت و جایگاه علمی

کشور در هر رشته به آسانی قادر خواهند بود تا با آگاهی لازم از چشم انداز گذشته، آینده هر رشته تحصیلی را دقیقاً ارزیابی نموده و برنامه ریزی حساب شده بنمایند چه در پذیرش دانشجو و چه در فراخوان جشنواره‌ها، همایش‌ها و کنگره‌های علمی تحقیقی و فراخوان مقاله‌ها و مجوزهای علمی و پژوهشی.

د: در صورتی که مسئولان وزارت علوم بتوانند اطلاع رسانی دقیق و به روز خود را در سطح منطقه و یا در سطح کشورهای اسلامی از طریق شاخه فرهنگی کنفرانس اسلامی، گسترش دهند خدا می‌داند که با تبادل معلومات و محصولات علمی، چقدر صرفه جویی در وقت، امکانات مادی و معنوی می‌شود، و چقدر ما در صیانت از اسلام ضریب قدرت و امنیت خود را بالا می‌بریم و چقدر می‌توانیم در استحکام وحدت میان جهان اسلام توفیق به دست آوریم، چرا که در این صورت به طور شفاف در جریان حرکت‌های مثبت از سوی مذاهب اسلامی و یافته‌های جدید آنان قرار می‌گیریم و حرکت‌های منفی و یا مشکوکی را که از سوی دشمنان قسم خورده اسلام، به خورد برخی از عناصر ساده لوح و یا خائن داده می‌شود، شناسائی کرده و در حد توان آنها را خنثی خواهیم کرد. علاوه بر این که نقطه ضعف خود را در سطح کلان به دست خواهیم آورد و در نتیجه یک معادله واقعی در میان یافته‌های نخبگان کشورهای اسلامی به وجود خواهد آمد.

ه: از همه مهم‌تر این که بیگانگان در تعامل با ما با توجه به حرکت‌های پیشگیرانه پژوهش‌گران اسلامی چه بسا مستبصر شده و با ما همراه گردند و یا در برابر تهاجم عظیم حوزه اسلام، در برابر ما منفعل شده و یک حالت تدافعی به خود گیرند و بدانند که مسلمانان و پژوهش‌گران جهان اسلام تا چه حد به قرآن، اسلام و خاندان رسالت (ع) عشق می‌ورزند. و: آگاهی از جایگاه جهان اسلام در عرصه تولید علم و رکورد آنان در ابتکارات و اختراعات و اکتشافات جدید در همه عرصه‌های دانش جدید بشری و باز پس‌گیری حقوق از دست رفته ملل اسلامی از این طریق.

ز: باور امت اسلامی نسبت به گذشته و کیان خویش و ایمان محکم به وضعیت فعلی خود و تصمیم جدی و مردانه برای آینده اسلام ناب محمدی این آئین آسمانی و نسل‌های آینده این امت بزرگ، تا بار دیگر کرسی استادی سراسر دنیا را در همه عرصه‌های بشری از آن خود نماید.

بررسی پایان نامه های علوم قرآنی

در بررسی پایان نامه های علوم قرآنی - از سال ۱۳۳۲ هـ. ش تا پایان سال ۱۳۹۰ هـ. ش - روشن شد که بیش از ده هزار عنوان پژوهش در محورهای مختلف توسط دانشگاه ها و حوزه های علمیه کشور سامان یافته است، لیکن به دلایل گوناگونی که بدان اشاره رفت، با همه تلاش و جستجوی جدی، در حدود هفت هزار پایان نامه به دست آمد، که تعداد سه هزار و ششصد و نود و هفت مورد آن - نگارش های سال ۱۳۳۲ تا ۱۳۸۴ - تحت عنوان «آشنایی با پایان نامه های قرآنی» در زمستان ۱۳۸۶، منتشر شد که نمایه های آن به ضمیمه سه هزار نگارش دیگر، که در سال های ۱۳۸۵ تا پایان ۱۳۹۰ به سامان رسیده است - بیشتر این مجموعه محصول پژوهش دانش آموختگان مدارس حوزوی خواهران است - در مقدمه کتاب بایسته های قرآنی، نمایه پژوهش های پیشین را قرار دادیم تا از تکرار کار، هدر رفتن توان مالی و انسانی، و فرصت سوزی و در نهایت عقب افتادگی علمی کشور و در جا زدن پژوهش و تحقیقات کشور پیشگیری شده و از کارهای انجام گرفته اطلاع رسانی اجمالی گردد. البته از سوی دیگر در اندیشه گردآوری و اطلاع رسانی دقیق و به روز از دست آوردهای پژوهش های قرآنی هستیم تا جامعه قرآنی در جریان همه نگارش های پایان نامه های قرآنی قرار بگیرند.

جریان پژوهش های قرآنی و پایان نامه نگاری در دانشگاه های کشور در سال های تحصیلی ۳۲ - ۹۰، یعنی در یک دوره ۵۹ ساله، از سال ۶۹، اوج گرفته و سال ۸۳ در بالاترین رتبه، حدود چهار صد و ده پایان نامه را به خود اختصاص داده و سال ۷۵ با نگارش سیصد و شصت و پنج رساله رتبه دوم این دوره را حائز شده و سال های ۸۲ و ۷۹ هر دو مشترکاً با نگارش سیصد و چهل پایان نامه در رده سوم قرار می گیرند. ضمن این که در سال های: ۳۳ و ۳۵ تا ۴۶ و سال ۴۷ و ۵۱ و ۵۲ و ۵۹ و ۶۰ هیچ پایان نامه ای در زمینه علوم قرآنی نوشته نشده است. لیکن در سال های ۸۵ تا ۹۰، اوج مناسبی به خود گرفته است که نیازمند این است که در مقاله ای جداگانه بدان پرداخته شود.

نکته قابل توجه در مورد رساله های هدایت شده توسط یک استاد راهنما با توجه به عمر کوتاه پایان نامه نویسی در ایران - نشان می دهد که یکی از اساتید محترم در کمتر از سی سال تحصیلی به ششصد پایان نامه تنها در علوم قرآنی راهنمایی داده است که اگر

پایان نامه های تفسیری و علوم حدیثی را هم به این رقم بیفزاییم معنایش این می شود که این استاد محترم به بیش از هزار و چهار صد پایان نامه در مقاطع تحصیلات تکمیلی، راهنمایی داده است و بدیهی است که اگر مشاوره ها و داوری های این استاد محترم را هم بر این رقم بیفزاییم، به یک رقم بسیار بالایی سر می زند، که خلاف عرف پژوهشگری است. و با توجه به تلاش های آموزش و عضویت در هیئت علمی چندین دانشگاه و پژوهشگاه و سمینارها و جشنواره ها و آثار قلمی فراوان این پژوهشگر محترم، این پرسش در ذهن هر ناقد خبره، بلکه در ذهن هر خواننده ای ایجاد می شود که این استاد محترم، چگونه توانسته است این همه رساله را از آغاز تا پایان به گونه دقیق مطالعه نماید و عیب و ایرادنگارشی، فنی، علمی، ساختاری و محتوایی آنها را دلسوزانه و کارشناسانه منتقل نماید تا رساله ها در حد امکان طبق استانداردهای پذیرفته شده پژوهشی و نگارشی قرار بگیرند. از این رو دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی در مسأله پایان نویسی باید به منظور ارتقای کیفی خروجی های خود، نظارت های خود را افزایش دهند، تا با چنین جریان تلخی مواجه نشوند.

یک حقیقت تلخ

لیکن با تمام پیشرفت هایی که به دست آورده ایم، باید به این حقیقت تلخ اعتراف کنیم که هنوز اندر خم یک کوچه ایم و به منظور تسخیر هفت شهر عشق، هنوز باید ره بپویم و در فراراه وصول به اهداف والای قرآن کریم، حرکتمان را شتابان نماییم و فاصله قافله خود را با اهداف مورد نظر، کوتاه تر کنیم و با قدرت تمام و حرکت خداپسندانه، قله های آن را تصرف کرده و جشن پیروزی در آن به پا کنیم.

در آمدی بر فهرست نویسی از پایان نامه ها

پیرامون فهرست نویسی و یا چکیده نویسی بر پایان نامه های قرآنی قدم های مثبتی برداشته شده و آثار خوبی در مورد آن سامان یافته است. شاید نخستین اثری که در این رابطه به نگارش در آمد، «فهرست پایان نامه های قرآنی» است که از سوی معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی با همکاری معاونت فرهنگی وزارت ارشاد اسلامی، در یکصد و چهار صفحه، به مناسبت سومین نمایشگاه قرآنی در تهران، در سال ۱۳۷۴ ه. ش، منتشر شد، البته این اثر دارای کاستی های بسیاری بود که به برخی از آن ها اشاره می نمایم. از جمله:

۱. نامطلوب بودن نظم و چینش آن ۲. داشتن اغلاط فراوان املائی و انشائی .
۳. معرفی ناصحیح استادان راهنما ۴. عدم یادکرد مقاطع تحصیلی ۵. تکرار در بیش
از پانزده مورد ۶. نقص کمی در معرفی پایان نامه های موجود در آن تاریخ ۷. معرفی
ناقص برخی از پایان نامه ها ۸. عدم یادکرد پایان نامه های چاپ شده ۹. عدم یادکرد
کارها و تلاش های قرآنی خارج از دانشگاه- حوزه های علمیه- ۱۰. بیش از هشتاد درصد
پایان نامه ها در سه ده اخیر و پس از انقلاب اسلامی سامان یافته است، و در بعد کیفی، با
به پای نیازهای جامعه انقلابی ما، موضوعات، تنوع بیشتری یافته و بر کیفیت علمی ودقت
آن افزوده شده و روز به روز بر اتقان و استواری آن ها افزوده می شود و لیکن به این تحول
در این فهارس، اشاره ای نشده است در هر صورت با این همه، این اثر قدم اول و آغاز
حرکت بود و به دنبال آن فهرست نویسی به همراه چکیده پایان نامه ها، رواج یافت. و اخیراً
برخی از دانشگاه ها، فهرست پایان نامه های خود را منتشر کرده اند، لیکن هنوز به یک
فرهنگ فراگیر تبدیل نشده است. افزون بر آن، با توجه به الکترونیکی شدن دولت و اغلب
نوشتارهای علمی، و گرانی کتاب و کندی اطلاع رسانی مطبوعاتی، اغلب نوشته ها و آثار
نوشته ها و آثار منتشره به اطلاع عموم نمی رسد، چه بسا کتابی در یک نقطه از کشور منتشر
شود و در بازار نایاب شود و مراکز و یا اشخاصی از آن بی خبر باشند، اینجاست که وظایف
خطیر اطلاع رسانی از محصولات فرهنگی و خروجی علمی وزارت محترم آموزش عالی
و نیاز جامعه علمی کشور بدان کاملاً احساس می شود، و این وزارت علوم است که
می تواند با بسیج امکانات خود و احساس وظیفه، اطلاع رسانی از خروجی های علمی خود
را به روز و یا حتی لحظه ای نماید.

نگارش های مختلف دیگری از سوی پژوهش گران محترم قرآنی از رساله های قرآنی
دانشگاه های کشور با سبک و سیاق مختلف و با اهداف گوناگون سامان یافته است که
بسیار ارزشمند، سودمند و کارساز در جریان اطلاع رسانی علمی و خروجی دانشگاه هاست
ولیکن دارای کاستی های بسیاری هستند که به برخی از آنها اشاره می نمایم: ۱. برخی از
کاستی هایی را که در مورد اولین اثر فهرست نویسی پایان نامه ای بیان کردیم، آثار بعدی
نیز بخشی از آن کاستی ها را دارند ۲. در مواردی، اساتید راهنما ذکر نشده است ۳. برخی
موارد محل تحصیل دانشجو و دفاع پایان نامه، مشخص نشده است ۴. عدم یادکرد مقاطع

تحصیلی در برخی از موارد . ۵ . عدم یادکرد زمان . ۶ . عدم یادکرد رساله های چاپ شده .
۷ . عدم یادکرد دانشجویان برتر و رساله های ممتاز . ۸ . مواردی حتی نام پدیدآوردندگان ،
مورد غفلت قرار گرفته است . ۹ . در مواردی موضوع رساله ، نقد ، بررسی و تحقیق کتابی
بوده و مؤلف متن اصلی مشخص نشده است . ۱۰ . در برخی از موارد موضوع پایان نامه ،
ترجمه کتابی به زبان دیگر بوده است و لیکن هرگز از موضوعات ابداعی ، تفکیک نشده و
زبان مبدأ هم مشخص نشده است . ۱۱ . عدم یادکرد تعداد جلد و یا صفحه رساله ها بطور
کلی . ۱۲ . عدم یادکرد رساله هایی که در حوزه علمیه توسط فارغ التحصیلان حوزه های
علمیه به سامان رسیده است . ۱۳ . و بالاخره عدم یادکرد رساله هایی که در دانشگاه های
کشورهای دیگر نگارش یافته اند . البته لازم به یادآوری است که بخشی از این کاستی ها به
سیستم اطلاع رسانی کشور باز می گردد و رفع آنها از عهده پژوهشگران خارج است ،
کاستی هایی همچون ناقص بودن اطلاعات مربوط به پدید آوردندگان ، مراکز تحصیلی ،
اساتید راهنما ، مقاطع تحصیلی ، تاریخ دفاع و حتی ناقص بودن موضوعات و عناوین .

بایسته های قرآنی

منظور از بایسته های قرآنی ، محورها و موضوعات علوم قرآنی است که با توجه به
نیازهای نظام مقدس جمهوری اسلامی در چشم انداز برنامه چهارم توسعه ، مطرح شده و
با صرف چندین هزار ساعت کار مفید و با پژوهش و مطالعه صدها جلد کتاب و مجله
علوم قرآنی ، به لحاظ مقتضیات زمان و نیازهای واقعی حوزه و دانشگاه و دیگر مراکز
آموزشی ، پژوهشی ، طراحی و پیشنهاد شده است .

ارائه حدود یازده هزار عنوان نو و در خور پژوهش در عرصه های مختلف همانند : ترجمه ،
نقد و بررسی از فارسی به عربی و بالعکس ، احیاء کتب خطی ، نقد و بررسی میراث مکتوب
چاپ قدیم در عناوین گوناگون قرآنک تفاسیر شیعه ، نگارش های علوم قرآنی ، نگاه ادبی
به قرآن ، تفاسیر ، نگارش های علوم قرآنی ، نقد و بررسی اعجاز قرآن در عرصه های متنوع ،
نقد و بررسی و پاسخ به شبهاتی که از سوی دشمنان دانا و یا دوستان نادان متوجه حریم
قرآن کریم شده ، روش شناسی تفاسیر و نگارش های قرآنی ، معناشناسی موضوعات ، واژگان ،
اصطلاحات قرآنی ، تأثیر پذیری نظم ، نثر عرب از قرآن ، بررسی تأثیر پذیری متأخرین از

آثار و نوشته‌های پیشینیان، قرآن، علوم قرآن، تفسیر، روش‌های تفسیری، اصول، مبانی، مقدمات، مبادی تفسیر از نگاه فریقین، بررسی آیه‌ها و محورهای چالش برانگیز میان فرق اسلامی مانند: توحید، نبوت، معاد، برزخ، امامت، اعتقادات، اخلاق، احکام، عصمت، قرآن و تاریخ، قرآن و اقتصاد، قرآن و فلسفه، قرآن و لغت، قرآن و نحو، قرآن و صرف، قرآن و بلاغت، قرآن و روان‌شناسی اجتماعی، قرآن و روان‌شناسی فردی، قرآن و خانواده، قرآن و سیاست، قرآن و حکومت، قرآن و کارگر، قرآن و بداء، قرآن و رجعت، قرآن و شفاعت، قرآن و حدیث، قرآن و تغذیه، قرآن و صرفه‌جویی، قرآن و کیهان‌شناسی، قرآن و فقه، قرآن و علوم تجربی، قرآن و درمان، قرآن و تدبیر، قرآن و عقل، قرآن و اعمال، قرآن و اندیشه، قرآن و تربیت کودک، قرآن و زنان، قرآن و محرومان، قرآن کتاب‌شناسی، در ۱۵۶ موضوع، تناص بینامتنی قرآن در دواوین شعراء، قرآن و تناسب آیه‌ها، قرآن و تناسب سوره‌ها، قرآن و موسیقی حروف، قرآن و جلوه‌های موسیقایی واژگان، قرآن و محیط عربی عصر نزول، قرآن و محکم و متشابه، قرآن و انبیاء سلف، قرآن و مقتضیات زمان، قرآن و عهدین، قرآن و انبیاء سلف، قرآن و مقتضیات زمان، قرآن و انسان، قرآن و جهان، قرآن و جهانی شدن، قرآن و جاودانگی، قرآن و مستشرقان، قرآن و مهدویت، قرآن و مدیریت، قرآن و مفسران، قرآن و قرائت‌ها، قرآن و مکاتب تفسیری، قرآن و کتاب‌های فرق اسلامی، قرآن و اصول فقه، قرآن و قواعد فقهی، قرآن و کتاب‌های درسی حوزه‌ها، قرآن و بدعت‌ها، قرآن و نقد اندیشه‌ها، قرآن و نوآوری، قرآن و آزاداندیشی، قرآن و بهداشت روان، قرآن و فیزیک، قرآن و مدیریت، قرآن و تربیت، قرآن و معرفت‌شناسی.

به منظور آسان‌یاب شدن موضوعات پیشنهادی در کتابی با عنوان «بایسته‌های قرآنی» با چینش الفبایی تنظیم گردیده است. و بر این اساس تعداد ده هزار و ششصد و چهل و هشت عنوان در سی و یک حرف از حروف الفبای فارسی ارائه گشته است. در عین حال از موضوع بندی نیز صرف نظر نشده است و محورهای کلی بایسته‌های قرآنی در پایان آن کتاب با ذکر تعداد آنها نیز آمده است.^۴

موضوعات بایسته‌های قرآنی به گونه‌ای طرح شده است که از نظر کیفی اغلب قابلیت، پژوهش در مقطع دکتری و سطح چهار حوزه‌های علمیه را دارد و همچنین می‌تواند مورد پژوهش در مقطع کارشناسی ارشد و سطح سه حوزه‌های علمیه قرار بگیرد. در این طرح

تلاش شده که از ارایه موضوع تکراری و یا نگارش یافته خودداری شود؛ در عین حال امکان دارد، مواردی هم مورد غفلت قرار گرفته و از چشم ما پنهان مانده باشد که از خوانندگان گرامی تقاضا می‌گردد تا با تذکرات و نقطه نظرات خود، راه گشای ما باشند. در پایان با توجه به گسترش رشته‌های تحصیلی دانشگاهی و همچنین افزایش روز افزون دانشجویان در مقاطع تحصیلات تکمیلی، و ناآشنایی عمده قشر دانشجویی با بایسته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌گردد که در همه رشته‌ها به منظور مساعدت با دانشجویان، و جهت دهی به پژوهش‌ها در راستای نیازهای نظام مقدس جمهوری اسلامی در هر رشته و محوری، مشابه این طرح، انجام پذیرد. تا از یک سوی از به هرز رفتن وقت، نیرو، امکانات مادی و معنوی جلوگیری شده و از سوی دیگر کاربردی‌ترین و بیشترین پژوهش‌های دانشگاه در کمترین وقت سامان یافته و به تولید ملی منجر شود. به امید خداوند قادر متعال. والسلام.

ابلیس: ۳۷؛ غریب القرآن: ۲۶؛ فضایل قرآن: ۱۳؛ قراءات و قراء: ۳۵؛ قراءت و تجوید قرآن: ۱۳؛ قرآن و احادیث: ۲۳۳؛ قرآن و اخلاق: ۹۱؛ قرآن و اسباب نزول: ۲۴؛ قرآن و اصول و مبانی: ۴۱؛ قرآن و اقتصاد: ۹۱؛ قرآن و امر به معروف: ۱۱؛ قرآن و انجیل: ۳۵؛ قرآن و پاسخ به شبهات: ۳۸؛ قرآن و پزشکی: ۴۰؛ قرآن و پژوهش: ۱۰۱۰؛ قرآن و پیامبران: ۱۰۹؛ قرآن و تأثیر: ۲۶۵؛ قرآن و تاریخ: ۳۰۹؛ قرآن و تأویل: ۶۹؛ قرآن و تربیت: ۱۱۰؛ قرآن و تناسب الآیات: ۱۰۲؛ قرآن و تورات: ۶۷؛ قرآن و جامعه شناسی: ۹۲؛ قرآن و روان شناسی: ۹۲؛ قرآن و سیاست: ۱۹؛ قرآن و شعر: ۷۳؛ قرآن و طبیعت: ۳۶؛ قرآن و علوم: ۴۰؛ قرآن و فقه و حقوق: ۹۶؛ قرآن و کیهان شناسی: ۳؛ قرآن و معرفت شناسی: ۵۴؛ قرآن و هنر: ۳۴؛ قرآن، داستان و قصه: ۱۸۸؛ قرآن، نهج البلاغه، امام علی (ع): ۲۰۶؛ قیامت و معاد در قرآن: ۵۴؛ کلمات و حروف قرآن: ۱۰۰؛ گفتگو و حوار در قرآن: ۳۱؛ محکم و متشابه: ۷۴؛ نبوت در قرآن: ۱۷؛ نسخ، ناسخ و منسوخ: ۴۱؛ وحی در قرآن: ۴۳؛ ولایت: ۲۱؛ قرآن و بررسی‌های گوناگون: ۲۰۵۳.

۱. روش‌های تحقیق در علوم رفتاری «حسن زاده»/۱۱.
 ۲. مبانی مدیریت «رابینز و دیسنزو - ترجمه اعرابی و همکاران»/۴۰۰.
 ۳. مدیریت عمومی «الوانی»/۱۲۰.
 ۴. فهرست محورهای کلی «بایسته‌های قرآنی» عبارتند از: اسامی و صفات خداوند: ۴۰؛ اسلوب ادبی قرآن: ۲۵۰؛ اسلوب و اسالیب قرآن: ۲۹۱؛ اعجاز قرآن: ۱۹۷؛ اعراب قرآن: ۱۵۵؛ اقتباس‌های قرآنی: ۱۱۵؛ امام و عصمت: ۳۰؛ امامت در قرآن: ۲۷؛ امانت در قرآن: ۷؛ امتحان و ابتلاء از منظر قرآن: ۱۴؛ امثال قرآن: ۴۰؛ امنیت در قرآن: ۲۰؛ اهمیت اعمال در قرآن: ۱۹؛ ایثار در قرآن: ۷؛ آسیب شناسی: ۴۱؛ بررسی مفردات قرآن: ۱۸۰؛ بهداشت روان و قرآن: ۹۲؛ بهشت بهشتیان: ۳۴؛ تاریخ قرآن: ۳۱۹؛ تجلی قرآن: ۲۴؛ تحقیق در آثار قرآنی: ۲۹۵؛ ترجمه و مترجمان قرآن: ۴۶۸؛ تفسیر و مفسرون: ۱۸۱۰؛ تفکر و تدبیر از منظر قرآن: ۲۷؛ تقسیمات قرآن: ۱۳؛ تلاوت قرآن: ۲۵؛ حروف مقطعه: ۱۱؛ خلقت و آفرینش از نگاه قرآن: ۲۲؛ دعا و نیایش در قرآن: ۴۰؛ دلالت الفاظ قرآن: ۸۰؛ دوزخ دوزخیان: ۲۹؛ زبان شناسی: ۱۲۷؛ سجع در قرآن: ۱۱؛ شفاعت در قرآن: ۱۴؛ شیطان،